

представу о малим славонским селима и њиховим житељима. Корицама ове књиге обухваћено је и неколико врло квалитетних географских карата.

Као и сви заљубљеници у родни крај, Н. Миховиловић и Д. Роксандић писали су монографију о свом завичају с великом преданошћу и истрајношћу, не узмичући пред препрекама које се неизбежно јављају приликом састављања таквих дела. Захваљујући посвећеном раду, они су заиста успели да прикупе многе занимљиве појединости из прошлости Горње Трнавe и Медара; намера им је да се не зауставе на томе већ да наставе истраживања и да нова открића објаве у посебним сепаратима и, затим, у другом, проширеном и допуњеном, издању књиге. Својим прегнућима Миховиловић и Роксандић су потврдили историјски континуитет Срба на подручју Славоније, а од каквог је то значаја, с обзиром на пад западне етничке границе српског народа, заиста не треба посебно истицати.

Монографију о селима на Трнави сигурно ће с радошћу и великим занимањем прихватити сви њихови житељи, утолико пре што се, протерани с родног тла, данас већином налазе далеко од својих домова, у Србији али и широм Европе и света. Не треба заборавити да су Нестор Миховиловић и Душан Роксандић учинили услугу и науци, будући да ће њихова књига с обиљем разноврсних података које пружа, користити како историчарима који буду писали синтезе о Србима у Хрватској, тако и другим научницима који проучавају српску културу и традицију.

Др Софија БОЖИЋ

Charles Gati, *Failed Illusions.*
Moscow, Washington, Budapest and the 1956
Hungarian Revolt,
 Woodrow Wilson Center, Stanford University Press
 Washington, Stanford, 2006, 239 стр.

Прошлогодишње обележавање педесетогодишњице бурних збивања у Мађарској 1956. је подстакло нови талас публикација на ту тему. Гатијева књига *Пропале илузije* свакако у њему има значајно место, пре свега што се делом заснива на до недавно недоступној америчкој и руској архивској грађи. Сем тога, она представља покушај да се трезвено и без патетике промисли о мађарском устанку 1956.

Књига се састоји из седам делова или поглавља. У првом (Увод у расправу, стр. 1–22) аутор даје своја основна размишљања о мађарским збивањима 1956. и податке о себи, тада младом новинару. У другом (Неопрезни револуционар, стр. 23–68) говори о најтрагичнијој личности мађарске јесени 1956, Имре Нађу, осликавајући његову противречну и до последње фазе његовог живота нехеројску личност, коју су тек револуционарни догађаји 1956. и мученичка смрт сврстали међу „добре момке“ мађарске историје.

Треће поглавље (Вашингтон и Будимпешта пре експлозије, стр. 69–112) се на врло критичан начин бави америчком политиком према Мађарској. У том кон-

тексту посебно говори о доста снажној службеној пропаганди и прилично slabим активностима америчких тајних служби, при чему Мађарска и остале сателитске земље у југоисточној Европи никад нису ни улазиле у област од посебног интереса за САД, које у том тренутку нису имале ни жеље ни ресурса да стварно помогну земљама иза гвоздене завесе. Све се завршавало на речима (*NATO = No Action, Talk Only*), добрим делом за домаћу употребу, или како је Гати то сликовито формулисао: „Комбинујући технику Холивуда са оном Медисон Авеније, САД су нудиле производ – слободу – који нису могле да испоруче“ (стр. 73).

Наредно поглавље (Москва и Будимпешта пре експлозије, стр. 113–140) приказује совјетску политику према Мађарској. Гати показује да је она увек била зависна од унутрашњег односа снага и међусобица у совјетском врху. Пето поглавље (Побуна која није успела, стр. 141–203) говори о самом устанку: о ономе што му је непосредно претходило, његовом току, те реакцијама у Вашингтону и Москви. При том Гати истиче немоћ, и још више незаинтересованост Вашингтона, које су оштро одударале од његове пропагандне експозитуре, *Радија Слободна Европа* у Минхену, чија је мађарска редакција кратковидо подстицала устанике на тражење екстремних решења. А сами устаници, који су дакако били хетерогени, прво су желели да поправе социјализам, да би онда, ношени током догађаја, (а вероватно и пропагандом *Слободне Европе*) пожелели да мењају систем.

Шесто поглавље (Устанак који није морао да пропадне, стр. 205–221) је својеврсан закључак, односно промишљање збивања из јесени 1956. Неуспех устанка Гати приписује одсуству хладних глава у Будимпешти, Москви и Вашингтону. На посредан начин, Гати као главног кривца (ако се та реч уопште може употребити) за неуспех устанка, види Имреа Нађа, који као убеђени комуниста и мађарски патриота романтичног кова није успео да оствари историјски компромис између унутрашње самосталности Мађарске и верности социјализму и Источном блоку. По Гатију, Совјети су се одлучили на интервенцију када су увидели да Нађ није у стању да заведе ред и врати ситуацију под контролу. Гатијева основна теза је да је устанак могао да успе да је било више умерености: требало је тежити постепеном побољшању стања а не радикалном раскиду са социјализмом преко ноћи. Због тога он осуђује све оне који су подстицали на радикална али неостварива решења на уштрб делимичних али остварљивих, нешто налик Гомулкином решењу у Пољској. Радио *Слободна Европа* је више пута истакнут као највећи заговорник радикализма („Боље рат него пакт“ у мађарском издању).

Последњи део књиге (Епилог: потиснута и повраћена сећања, стр. 223–238) је поглед са педесетогодишње дистанце: како мађарска јавност и некадашњи актери сада виде збивања из 1956. У њему се говори и о реалистичној политици Јаноша Кадра и њему као сложеној и контроверзној личности (по Гатију највећа политичка личност у Мађарској у XX веку). Као пандан реалисти Кадру, Гати ставља америчког председника Кенедија, који је извукао поуке како из мађарских догађаја 1956. тако и из јалове америчке политике четрдесетих и педесетих година, и окренуо се постепеном попуштању затегнутости међу блоковима. Цела књига се завршава апелом да се буде реалиста.

За читаоца са простора Југославије није без значаја како је Гати обрадио питање односа Југославије према бурним збивањима код северног суседа. Одговор

је: кратко и не баш коректно. Иако је устанак избио баш у време док се тадашњи мађарски лидер Енре Гере враћао из посете Југославији и иако су Имре Нађ и група мађарских руководиоца са породицама нашли уточиште у југословенској амбасади, Гати се мало бави односом према Југославији. Наравно да на неколико места помиње „југословенски пут“ као могући узор, али се самим међудржавним односима не бави. Не бави се (ни узгред) ни југословенско-совјетским односима. То му, међутим, не смета да Тита оптужи за лицемерну сарадњу са Совјетима у циљу уклањања Нађа. Иако Тито у многим приликама није имао скрупула, Гатијева оптужба је ипак неправедна: цела ситуација која је настала мађарском буном је југословенском руководству била изузетно непријатна, и он је само желело да се без политичких губитака из ње извуче. Истовремено, требало је избећи клопке које су Совјети у насталој ситуацији постављали са жељом да врате Југославију у лагер, али и сачувати образ пред сопственом и светском јавношћу. Нађева група је сама затражила азил у југословенској амбасади а није била тамо намамљена како Гати тврди (стр. 17, 21, 192). Што се отмице Нађа и другова тиче, југословенске власти ни о томе нису ништа знале, а она их је пред светом довела у посебно незгодан положај. Све ово Гати не зна будући да није користио радове српских и руских историчара који су истраживали ово питање,¹ што не оправдава његове исхитрене судове.

У целини узевши, књига Чарлса Гатија је нов и свеж допринос истраживању мађарског устанка 1956. Новина лежи пре свега у новом материјалу који је аутору био доступан, те у новим закључцима које је из тог материјала извукао. У једној вишој равни, његова књига се може читати као апел за политичким реализмом заснован на лошим искуствима прошлости. Као таква она носи свевременску поруку – за оне који су довољно паметни да је схвате.

Др Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

¹ Katarina Kovačević, „Yugoslav-Hungarian Relations 1953–1956“, *Velike sile i male države u Hladnom ratu*, Beograd, 2005; Leonid Gibianski, „Sovjetsko-jugoslovenski odnosi i mađarska revolucija 1956. godine“, *Jugoslovenski istorijski časopis*, XXIV, 1–2, 1996; Ljubodrag Dimić „Josip Broz, Nikita Sergejevič Hruščov i mađarsko pitanje 1955–1956“, *Tokovi istorije*, 1–4, 1998; Đoko Tripković, „Jugoslavija i pitanje azila Imre Nada“, *Istorija 20. veka*, 1, 1997.